

BETEKENISVOLLE GRADEN IN HET HOGER ONDERWIJS

Advies van de Commissie HBO Titulatuur

Den Haag 30 maart 2009

1. Inleiding

In zijn brief van 19 februari 2009 aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal stelde de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap voor om te verkennen of de graden *Bachelor of Applied Arts* en *Bachelor of Applied Sciences* een bruikbare invulling zijn voor de hbo-titulatuur. Hij verzocht een 'kleine commissie van gezaghebbende personen' zich te buigen over twee vragen:

- Draagt het bovengenoemde voorstel bij aan een internationaal beter bruikbare titulatuur voor hbo-afgestudeerden?
- Doet het voorstel recht aan het binaire onderscheid tussen het hoger beroepsonderwijs en wetenschappelijk onderwijs?

Op uitnodiging van de minister namen de voorzitter van de Adviesraad voor het Wetenschaps- en Technologiebeleid (Joop Sistermans), de voorzitter van de Onderwijsraad (Fons van Wieringen) en de algemeen directeur van de Nuffic (Sander van den Eijnden) zitting in de commissie. Als secretaris trad op Bas Wegewijs (Nuffic). Onderdeel van de opdracht was dat het advies van de commissie voor 1 april 2009 gereed zou zijn. Met deze brief beantwoordt de commissie de vragen van de minister.

2. Wettelijke bepalingen rond graden

De Wet op het Hoger onderwijs en Wetenschappelijk onderzoek (WHW) bepaalt welke graden door het wo en hbo worden verleend (artikel 7.10a en 7.10b) en hoe die worden gevoerd (artikel 7.19a). Het betreft hier de graden Bachelor, Master en Associate degree.

Aan graden uit het wo dient *of Arts* dan wel *of Science* te worden toegevoegd, met eventueel een nadere aanduiding van het vakgebied of het beroepenveld. Bij wijze van uitzondering hierop kan bij ministeriële regeling voor een opleiding of groep van opleidingen een andere toevoeging dan *of Arts* en *of Science* worden vastgesteld. In de 'Regeling andere toevoeging aan wo-graden' wordt *of Laws* vastgesteld als toevoeging aan de wo-graden Bachelor en Master op het gebied van het recht.

Aan graden uit het hbo mag niet *of Arts* dan wel *of Science* worden toegevoegd, maar wel een aanduiding van het vakgebied of beroepenveld. Voor deze toevoegingen zijn verder geen wettelijke bepalingen opgesteld, dit kan door de instellingen naar eigen inzicht worden bepaald. Om het aantal toevoegingen beperkt te houden heeft de HBO-raad een aanbeveling opgesteld voor een aantal domeinen (zie bijlage).

Wanneer een instelling een graad verleent naar Nederlands recht zonder dat de desbetreffende opleiding is geaccrediteerd, dan is de instelling strafbaar (WHW, artikel 15.6).

3. Titelpraktijken

Bovengenoemde wettelijke bepalingen hebben er toe geleid dat het oorspronkelijk beoogde strikte onderscheid in benaming tussen wo-graden en hbo-graden in de praktijk niet bestaat. Universiteiten verlenen op grond van de 'Regeling andere toevoeging aan wo-graden' de graad *Bachelor of Laws* na voltooiing van wo-opleidingen in de rechten, terwijl hogescholen de graad *Bachelor of Laws* verbinden aan hbo-opleidingen op het gebied van de rechten.

Daarnaast verzorgen enkele universiteiten (vaak in samenwerking met buitenlandse partners) opleidingen die leiden tot de graad *Master of Business Administration*, die soms naast de officiële initiële wo-opleidingen tot *Master of Science in Business Administration* bestaan. Omgekeerd bieden sommige hogescholen masteropleidingen aan (vaak in samenwerking met buitenlandse partners) die in het buitenland worden geaccrediteerd en op grond daarvan tot de graad *Master of Science* dan wel *Master of Arts* leiden.

Wat betreft de aanduidingen van het vakgebied of beroepenveld in hbo-graden, deze zijn bij lange na niet gestandaardiseerd. De aanbevelingen van de HBO-raad worden in grote lijnen wel opgevolgd, maar er is veel variatie op detailniveau. Zo worden er voor vergelijkbare opleidingen in de fysiotherapie de volgende graden verleend: *Bachelor of Physiotherapy*, *Bachelor in Fysiotherapie*, *Bachelor of Health (Physiotherapy)*. Daarnaast is er sprake van een groot aantal benamingen die buiten de aanbevelingen vallen, zoals *Bachelor of Human Resource Management*, *Bachelor of Maritime Operations* en *Bachelor of Media, Information and Communication*.

4. Eerdere adviezen

Het is niet de eerste keer dat een commissie of organisatie zich over de vraagstelling van de hbo-titulatuur buigt. In 2005 werd hierover al een uitvoerig rapport vanuit internationaal perspectief gepubliceerd door de commissie Abrahamsen (*Bridging The Gap Between Theory and Practice – Possible Degrees For A Binary System*). Deze commissie werd gevormd door een Noorse, Britse en Duitse expert. Er werden interviews gehouden met 32 personen die 25 verschillende organisaties vertegenwoordigden, en er werd een *survey* van de situatie in negen Europese landen verricht. De commissie stelde uiteindelijk voor om de toevoegingen *of Science* en *of Arts* toe te staan aan die hbo-programma's die voldoende verbonden zijn met onderzoek.

Naar aanleiding van dit rapport werden er nadere deeladviezen gegeven door de NVAO (in 2005) en de AWT (in 2006). Tijdens een bijeenkomst met belanghebbende partijen in 2006 kwam een alternatief voorstel naar voren: hbo-graden zouden wel de toevoegingen *of Science* en *of Arts* kunnen krijgen (onder verantwoordelijkheid van de instelling), maar altijd in verbinding met het vakgebied of beroepenveld. In deze verplichte toevoeging zou het onderscheid tussen hbo en wo tot uitdrukking komen. Dit alternatief werd verwerkt in het ingetrokken wetsvoorstel voor een Wet op het Hoger Onderwijs en Onderzoek (WHOO).

Er is dus al veel voorwerk verricht door deskundigen in binnen- en buitenland, hetgeen het werk van de huidige commissie aanzienlijk heeft vereenvoudigd. Wel zijn door de commissie enige korte aanvullende verkenningen uitgevoerd op het gebied van internationale titulatuur, erkenningsproblemen van hbo-graden, Nederlandse en Duitse accreditatiekaders en recente ontwikkelingen in het Nederlands hoger onderwijs.

De overvloed aan notities en adviezen op dit terrein roept de vraag op waarom de titulatuur zo'n slepend – de minister heeft in zijn brief aan de commissie opgemerkt dat dit door het hbo als een 'knellend' probleem wordt ervaren – probleem is. De commissie Abrahamsen heeft daar al iets over gezegd: in Nederland wordt het onderscheid tussen hbo en wo uitzonderlijk scherp beleefd. In een apart aan het rapport toegevoegd hoofdstuk (*Observations of the Committee*) wordt gemeld dat de internationale commissie bepaalde aspecten van het Nederlands hoger onderwijs '*surprising and sometimes perplexing*' vond. Zo lijkt het een typisch Nederlands fenomeen te zijn om te denken in het bestaan van 'twee typen studenten en zelfs mensen: de doeners en denkers'. Hierdoor wordt het door de commissie Abrahamsen geconstateerde gebrek aan *permeability* (de mate waarin studenten van het ene type hoger onderwijs naar het andere kunnen overstappen) in Nederland door vrijwel niemand als een probleem gezien. Ook de strijd om de naamgeving van graden wordt betiteld als uniek voor Nederland¹. In internationaal verband wordt niet begrepen waarom het hbo zo graag de toevoegingen *of Science* en *of Arts* wil gebruiken en waarom de universiteiten hier zo op tegen zijn.

¹ *Maybe the clearest demonstration that the Dutch binary system is unique is that the current degree discussion, in which the research universities and the universities of professional education are not able to reach a consensus, only takes place in the Netherlands. Although many countries introduced the Bachelor-Master system and consequently have to face a new degree system, only in the Netherlands this has given rise to such a broad and ongoing discussion.*

5. Enige internationale aspecten

De eerste vraag van de minister is of de verlening van de graden *Bachelor of Applied Arts* en *Bachelor of Applied Sciences* bijdraagt aan een internationaal beter bruikbare titulatuur voor hbo-afgestudeerden.

De commissie overweegt hierbij het volgende:

- De internationale herkenbaarheid en bruikbaarheid van graden als *Bachelor of Business Administration*, *Bachelor of Education*, *Bachelor of Fine Arts*, *Bachelor of Nursing*, *Bachelor of Social Work*, *Bachelor of Laws* en *Bachelor of Engineering* is groot. Deze graden hebben betrekking op opleidingen uit vrijwel alle hbo-sectoren (hoger economisch onderwijs, hoger pedagogisch onderwijs, kunstvakonderwijs, hoger gezondheidszorgonderwijs, hoger sociaal-agogisch onderwijs, hoger technisch onderwijs). Voor een groot aantal hbo-opleidingen en hbo-studenten lijkt het probleem niet acuut.
- Er zijn geen systematische signalen dat de hbo-graden internationaal slecht bruikbaar zijn. Directeuren van kantoren van Nuffic in het buitenland, de *Netherlands Education Support Offices* (Nuffic Neso's), melden dat slechts weinig potentiële hbo-studenten in de tien Nuffic-Neso-landen zich laten afschrikken door een gebrek aan de toevoegingen *of Science* en *of Arts*. Er is een groot tekort aan goed opgeleide mensen met praktische kennis en vaardigheden in met name Azië. Werkgevers aldaar laten zich niet door de naam van de behaalde graad leiden, een duidelijke beroepsoriëntatie wordt als een pré ervaren. Belangrijker dan de gradenkwestie vinden de Nuffic Neso's dat hogescholen zich duidelijk als *Universities of Applied Sciences*² profileren, met alle positieve kanten en beperkingen. De Nuffic krijgt in haar rol als nationaal erkenningsinformatiecentrum geen klachten binnen over problemen met de erkenning van hbo-graden die direct te herleiden zijn tot de benaming van de graad. Dit alles betekent niet dat er nooit problemen met de erkenning van hbo-graden zouden zijn, maar die hebben eerder te maken met onbekendheid met het fenomeen hbo als zodanig dan met de titulatuur.
- Internationaal gezien sluit de huidige titulatuur aan bij die van landen als Denemarken en Finland. In deze landen wordt het gebrek aan de toevoegingen *of Arts* en *of Science* voor de hoger beroepsgerichte graden niet als een probleem gezien. Finland is hierbij een interessant voorbeeld, aangezien het een goede reputatie heeft opgebouwd.
- Ook de bezwaren die door de universiteiten worden ingebracht tegen de toevoegingen *of Arts* en *of Science* aan hbo-graden kunnen worden gerelativeerd. Het is niet ongebruikelijk dat hbo-achtige opleidingen uit buitenlandse onderwijssystemen die graden wel verlenen. Bovendien hanteert het Nederlandse wo wel 'beroepsgraden' zoals *Bachelor of Laws* en *Master of Business Administration* als die in het buitenland beter aansluiting vinden. Met andere woorden: het beoogde strikte onderscheid tussen hbo-graden en wo-graden is in de praktijk minder strikt langs institutionele lijnen en ontwikkelt zich meer langs programmatische lijnen, mede door toedoen van de universiteiten zelf.

6. Internationale aansluiting als uitgangspunt

Internationaal gezien komt het (programmatische) onderscheid tussen hbo en wo op verschillende manieren in de titulatuur tot uitdrukking. Ook het rapport van de commissie Abrahamsen liet zien dat er niet één internationale norm bestaat waarbij kan worden aangesloten. Omgekeerd is er dus ook niet één norm waarvan Nederland afwijkt.

² Deze benaming is per 29-1-2008 door de minister van OCW in een brief aan de HBO-raad geformaliseerd: het ministerie en zijn uitvoeringsorganisaties zullen de naam *University of Applied Sciences (UAS)* hanteren als Engelstalige naam voor de Nederlandse hogescholen.

De implicatie daarvan is niet dat het allemaal niet uitmaakt welke titulatuur we hanteren. Integendeel, de commissie is van oordeel dat we ons gedifferentieerde onderwijsbestel zo helder mogelijk moeten beschrijven en duidelijke titulatuur hoort daarbij. Maar dat is niet voldoende. Een duidelijk beeld van ons binaire hogeronderwijsstelsel, een eenduidige profilering van hogescholen als *Universities of Applied Sciences* (die in Europees verband toewerken naar een gemeenschappelijke identiteit en profiel) en transparante informatie over de aard, oriëntatie en inhoud van opleidingen in het Diploma Supplement zijn minstens even belangrijk om de internationale herkenbaarheid en bruikbaarheid van Nederlandse graden te vergroten.

Het is goed dat de minister het op zich neemt de slepende kwestie van de titulatuur uit de wereld te helpen. De commissie is van mening dat er een aantal goede kanten zit aan zijn voorstel om de benamingen *Bachelor of Applied Arts* en *Bachelor of Applied Sciences* te gebruiken voor hbo-graden. Het voorstel is consistent met de internationaal geaccepteerde naamgeving van hogescholen, *Universities of Applied Sciences*, hoewel dit weer in veel mindere mate geldt voor *Bachelor of Applied Arts*. Ook wordt de graad *Bachelor of Applied Sciences* in Nederland gebruikt door enkele hogescholen, met name voor opleidingen op het gebied van de chemie en medische technologie. En internationaal gezien vinden deze graden enige aansluiting in het Engel-Saksische systeem, vooral in Canada, Australië en Nieuw-Zeeland.

Aan de andere kant is het niet zo dat deze graden in internationaal verband worden gebruikt als aanduiding voor een duidelijk afgebakende categorie van opleidingen. Verder zijn ze vooral in Europa niet erg gangbaar, hetgeen de aansluiting met de *European Higher Education Area* misschien bemoeilijkt, in ieder geval niet bevordert.

Het voorstel past dus redelijk goed bij de instellingsaanduiding, maar heeft geen directe aansluiting bij een dominante aanduiding. Dat laatste geldt jammer genoeg voor elk voorstel tot nu toe.

Het tweede deel van de vraag van de minister heeft betrekking op de binariteit van het hoger onderwijs. Hier ziet de commissie mogelijkheden die niet onbenut moeten blijven.

7. Titulatuur baseren op programmatisch onderscheid

7.1 Oriëntatie van onderwijs en niet onderzoek als kenmerk

Doet de toekenning van de graden *Bachelor of Applied Arts* en *Bachelor of Applied Sciences* recht aan het binaire onderscheid tussen het hoger beroepsonderwijs en wetenschappelijk onderwijs? Bij het beantwoorden van deze vraag kiest de commissie ervoor het onderscheid tussen hbo en wo primair te behandelen als een programmatisch onderscheid. Niet de vraag wáár je hebt gestudeerd, maar de vraag wát je hebt gestudeerd zou bepalend moeten zijn voor de titulatuur. Daarvoor is ook steun in de Nederlandse empirie:

- Het hbo biedt momenteel op beperkte schaal wo-masteropleidingen aan, die als zodanig zijn geaccrediteerd.
- Daarnaast kent een aantal hbo-bacheloropleidingen zogenaamde doorstroomminoren, trajecten met 30 à 60 ECTS aan theorie en wetenschappelijke onderzoeksmethoden & technieken, die rechtstreeks toelating bieden tot bepaalde masteropleidingen in het wo. Een voorbeeld hiervan is het samenwerkingsverband tussen de Universiteit Twente en Saxion Hogescholen. Deze instellingen hebben een doorstroommatrix opgesteld waarin mogelijke aansluitingen tussen de bacheloropleidingen van Saxion en de masteropleidingen van de Universiteit Twente staan aangegeven. Per doorstroomtraject is uitgewerkt hoeveel ECTS er aan theoretische vakken benodigd is, variërend van 30 ECTS tot 60 ECTS. Interessant is dat vrijwel alle hbo-sectoren vertegenwoordigd zijn in het aanbod van Saxion. Per bacheloropleiding zijn er twee tot vijf masterprogramma's van de U Twente waartoe een doorstroomminor van 30 ECTS toegang geeft.
- Binnen de accreditatieprocedure van de NVAO bestaat de mogelijkheid om 'bijzondere kenmerken' van een opleiding te laten beoordelen. In 2005 is een hbo-bacheloropleiding in de

fysiotherapie beoordeeld op het bijzondere kenmerk ‘wetenschappelijke oriëntatie’³. Interessant aan dit voorbeeld is dat de opleiding nadrukkelijk stelt dat zij géén w.o.-opleiding wil zijn, maar dat wetenschappelijke oriëntatie een vanzelfsprekend onderdeel van de beroepshouding dient te zijn.

De commissie Abrahamsen zat deels op dezelfde lijn als hierboven geschetst, maar zocht het onderscheid in de mate waarin onderzoek deel uit maakt van de opleiding⁴. Dit bleek in de praktijk niet werkbaar en niet haalbaar. Het leidde tot discussie over het soort onderzoek dat hogescholen zouden moeten uitvoeren, en aan welke eisen dat zou moeten voldoen. Bovendien bestond er vrees voor een ongewenste en deels ook niet reële onderzoeksclaim, die er toe zou leiden dat hogescholen zich teveel in de richting van het universitair onderzoek zouden gaan ontwikkelen, in plaats van zich te richten op meer toepassingsgericht onderzoek. De huidige commissie stelt voor het onderscheid op programmatisch niveau te zoeken in het onderwijs.

7.2 Aanpak op korte termijn

De NVAO erkende enige tijd geleden voor het eerst “wetenschappelijke oriëntatie als wezenlijk onderdeel van de beroepsopleiding” als een “bijzonder kenmerk” van een hbo-opleiding in de fysiotherapie. Uit dit praktijkvoorbeeld blijkt dat het ook in Nederland ten principale mogelijk is te bepalen welke hbo opleidingen hun studenten een wetenschappelijke oriëntatie meegeven. Het logisch gevolg van een dergelijke erkenning door de NVAO zou naar het oordeel van de commissie zijn om aan deze opleidingen de graad BSc of BA te verbinden. Op de korte termijn zou als methodiek voor het vaststellen van de wetenschappelijke oriëntatie van een hbo-bacheloropleiding dus gebruik gemaakt kunnen worden van de huidige procedure voor de beoordeling van ‘bijzondere kenmerken’. De commissie beveelt daarom aan om de NVAO uit te nodigen de *wetenschappelijke oriëntatie als vanzelfsprekend onderdeel van de beroepsvoorbereiding* uit te werken als bijzonder kenmerk.

Deze aanbeveling past in bestaande systemen voor accreditatie. Maar de commissie beseft wel dat de praktische uitvoering toch nog voeten in de aarde kan hebben. Daarom doet zij de minister een handreiking van nog praktischer aard.

Een objectief meetbare indicator die in internationaal verband vaak gebruikt wordt als maat voor de wetenschappelijke oriëntatie van het hoger onderwijs is het onderwijsniveau van de docentenstaf. Met name het percentage gepromoveerde docenten is daarbij indicatief voor de wetenschappelijke oriëntatie in een opleiding, aangezien juist deze categorie docenten vanuit hun ervaring in staat is om studenten een wetenschappelijke houding aan te leren.

Uit recent vergelijkend onderzoek⁵ naar *Universities of Applied Sciences* in Europa blijkt dat het percentage gepromoveerde docenten in het hbo relatief zeer laag is (zie tabel 1).

³ In het uiteindelijke besluit van de NVAO zijn de bijzondere kenmerken ‘wetenschappelijke oriëntatie’ en ‘zelfstandigheid en zelfsturing’ samengevoegd tot ‘de vormgeving en integratie van Evidence Based Practice in het curriculum’.

⁴ Achteraf gezien lijkt de commissie Abrahamsen te snel tot deze gevolgtrekking te zijn gekomen. Uit hun internationale verkenning was veeleer gebleken dat over het algemeen aan de meer theoretische programma’s de graden BSc en BA verbonden zijn, terwijl voor programma’s waarvan de inhoud mede door beroepsverenigingen en/of beroepsregisters wordt bepaald een graad wordt gebruikt met de aanduiding van het vakgebied. De “meer theoretische programma’s” werden vervolgens in het rapport onmiddellijk geassocieerd met ‘based on research’.

⁵ E. de Weert & M. Soo (2009), *Research at Universities of Applied Sciences in Europe. Conditions, Achievements and Perspectives*

	PhD	Masters	BA-university	BA-UAS	Other
Austria	31	54**	1,6	0,1	13
Denmark	3	80	2	15	
Estonia*	1-2	75-80	10	10	
Finland	7	68 + 11 (licentiate)	3	3	7
France	57	43			
Germany	90	10			
Ireland*	33	39	9	7	12
Lithuania	15	85			
Netherlands	4	46	7	39	4
Portugal*	15	35	12	30	8
Switzerland	34	42	0	8	15

Question: What is the educational qualification level of academic staff on average (in percentages)?

Notes: * Figures of Estonia, Ireland and Portugal are rough estimates, not based on actual data.

** this includes 7% masters obtained from a UAS.

Tabel 1 – Opleidingsniveau van hbo docenten international vergeleken

Een andere waarneming is dat het percentage gepromoveerde docenten ruwweg lijkt te corresponderen met de mate waarin *Universities of Applied Sciences* de graden BSc en BA verlenen. In de systemen van Nederland, Finland en Denemarken (met percentages tussen 3 en 7%) gebeurt dit niet, in Ierland, Frankrijk en Duitsland (percentages tussen 33 en 90%) worden deze graden wel verleend door de *Universities of Applied Sciences*. In dat licht bezien zou deze eenvoudig meetbare indicator volgens de commissie gebruikt kunnen worden als voorlopig criterium om op programmatisch niveau te bepalen welke hbo-opleidingen in aanmerking komen voor verlening van de graden BSc en BA.

Het voorstel van de commissie is dan ook deze relatie uitdrukkelijker te leggen: hbo opleidingen met een percentage gepromoveerde docenten van minimaal 30%⁶, zouden gerechtigd moeten zijn om een BSc en BA te verlenen.

7.3 Aanpak voor de middenlange termijn: harmonisatie van accreditatie

Een belangrijk voorbeeld van de manier waarop in een binair onderwijssysteem kan worden omgegaan met accreditatie levert ons buurland Duitsland. Daar heeft men bij de invoering van de BaMa-structuur gekozen voor behoud van het eigen karakter van het onderwijs van de *Universität* en *Fachhochschule*, maar is er maar één accreditatiekader voor bacheloropleidingen en één korte lijst van graden⁷ die van toepassing zijn op beide vormen van hoger onderwijs. Alle bacheloropleidingen dienen volgens de *Ländergemeinsame Strukturvorgaben für die Akkreditierung von Bachelor- und Masterstudiengängen* te voldoen aan minimumeisen wat betreft de *wissenschaftliche Grundlagen, Methodenkompetenz* en *berufsfeldbezogene Qualifikationen*. Daarmee voldoen zowel de universitaire als *Fachhochschule*-bacheloropleidingen aan de Bologna-doelstellingen dat elke graad toegang tot de volgende cyclus biedt en tevens relevant is voor de arbeidsmarkt⁸.

In het Nederlandse accreditatiekader worden bij drie van de zes onderwerpen andere maatstaven aangelegd voor hbo- en wo-opleidingen. Dit maakt het onmogelijk een heldere vergelijking tussen beide typen opleiding te maken. Verschillen tussen beide worden per definitie geaccentueerd, mogelijke overeenkomst worden veel moeilijker zichtbaar.

⁶ 30% van de studiepunten wordt verzorgd door gepromoveerde docenten, gaandeweg op te hogen tot 50%.

⁷ De Duitse graden zijn: Bachelor of Science / Arts / Engineering / Laws / Fine Arts / Education. Het is niet toegestaan hier nog nadere aanduidingen (zoals het vakgebied) aan toe te voegen.

⁸ De commissie Abrahamsen stelde vast dat Nederlandse bachelorgraden niet aan deze twee voorwaarden voldoen: 'The Committee observes that the access regulation for graduates of HBO Bachelors does not meet the objectives of the European Higher Education Area' en 'The Committee observes that the WO Bachelor degree does not meet the objectives of the European Higher Education Area. [...] the WO Bachelors are not really employable'.

Idealiter zou naar de mening van de commissie ook in Nederland in de accreditatie van hbo en wo aandacht moeten worden besteed aan de bovengenoemde Duitse drieslag (*wissenschaftliche Grundlagen, Methodenkompetenz en berufsfeldbezogene Qualifikationen*) om van daaruit te bepalen wat het karakter van een opleiding is. De titulatuur zou vervolgens daarvan moeten worden afgeleid. In navolging van het Duitse systeem kan er een beperktere lijst van graden worden opgesteld, toe te passen door de hogescholen en universiteiten en gebaseerd op de internationaal meest herkenbare varianten: Bachelor of Arts / Science / Engineering / Education / Business Administration / Laws / Nursing / Social Work / Fine Arts / Music.

Dit gemeenschappelijke accreditatiekader zou zowel de theoretische basis van hbo-bacheloropleidingen versterken als het beroepskwalificerende karakter van wo-opleidingen verhogen. De commissie realiseert zich dat dit een aanbeveling is die slechts op wat langere termijn bij kan dragen aan de oplossing van het door de minister geconstateerde probleem met de graden.

8. De antwoorden en voorstellen van de commissie aan de minister

De commissie heeft getracht de vraag van de minister recht te doen, door deze te plaatsen in de context van internationale ontwikkelingen en hun betekenis voor het Nederlandse hoger onderwijs. Samenvattend heeft de commissie de volgende vijf reacties op de vraag van de minister:

1. Het voorstel om de graden *Bachelor of Applied Arts* en *Bachelor of Applied Sciences* als invulling te gebruiken voor de hbo-titulatuur past voor *Bachelor of Applied Sciences* goed bij de eerder gekozen instellingsaanduiding. Een directe aansluiting bij een dominante internationale ontwikkeling naar een gemeenschappelijke aanduiding is er niet, dat geldt overigens voor alle voorstellen die tot nu toe zijn gedaan. De graad *Bachelor of Applied Arts* heeft slechts betekenis voor een betrekkelijk gering aantal opleidingen, aangezien veel van de huidige toevoegingen aan hbo-bachelorgraden al een grote internationale herkenbaarheid hebben. De commissie stelt in navolging van andere systemen wel voor dat hier een veel beperkter en eenduidiger lijst van graden wordt gehanteerd.
2. Voorts kan de internationale herkenbaarheid en bruikbaarheid van Nederlandse graden worden ondersteund door eenduidige profilering van hogescholen als *Universities of Applied Sciences* (ook in Europees verband) en het geven van transparante informatie over de aard, oriëntatie en inhoud van opleidingen in het Diplomasupplement.
3. Op het punt van de binariteit stelt de commissie uitdrukkelijk voor een programmatisch onderscheid en geen institutioneel onderscheid te hanteren in de titulatuur.
4. Voor de korte termijn stelt de commissie voor de reeds bestaande methodiek voor toekenning van bijzondere kenmerken binnen de accreditatieprocedure te benutten om vast te stellen of een hbo-opleiding in aanmerking komt voor verlening van de graden BA of BSc. Het is daarbij niet de vraag of de opleiding voldoet aan het accreditatiekader voor wo-bacheloropleidingen, maar of een wetenschappelijke oriëntatie gezien het opleidingsniveau van de docenten in voldoende mate onderdeel van de beroepsvoorbereiding vormt. Internationaal gezien lijkt het percentage gepromoveerde docenten ruwweg te corresponderen met de mate waarin *Universities of Applied Sciences* de graden BSc en BA verlenen. Het voorstel van de commissie is dan ook deze relatie uitdrukkelijk te leggen: hbo opleidingen met een percentage gepromoveerde docenten van minimaal 30%⁹ zijn gerechtigd om een BSc en BA te verlenen. Dit is mogelijk ook een zetje in de richting van het breed gedragen streven het opleidingsniveau van de hbo-staf te verhogen.

⁹ Zoals gezegd: 30% van de studiepunten wordt verzorgd door gepromoveerde docenten, gaandeweg op te hogen tot 50%.

5. Voor de middenlange termijn bepleit de commissie dat de universiteiten en de hogescholen en hun koepelorganisaties samenwerken in de ontwikkeling van één gemeenschappelijk accreditatiekader en gradenstelsel. Op programmaniveau is er in toenemende mate sprake van samenwerkingsverbanden tussen hogescholen en universiteiten. Ook dit is een ontwikkeling die internationaal aansluiting vindt. Toenadering in dit opzicht tussen de Nederlandse koepels zou deze processen kunnen bespoedigen.

Hiermee meent de commissie een richting aan te geven die internationaal bruikbaar is en tevens recht doet aan het programmatische onderscheid tussen hbo en wo. Ook kunnen op korte termijn op basis van deze voorstellen voor een hbo-titulatuur betekenisvolle stappen worden gezet die de ontwikkeling van het hbo, ook nationaal, ten goede zullen komen.

Bijlage – Aanbevelingen van de HBO-raad voor de toevoegingen aan hbo-bachelorgraden

Hoger technisch onderwijs

Bachelor of Engineering	B Eng
Bachelor of Built Environment	B BE
Bachelor of Applied Science	B AS
Bachelor of Information and Communication Technology	B ICT

Hoger economisch onderwijs

Bachelor of Business Administration	BBA
Bachelor of Commerce	B Com
Bachelor of Economics	B Ec
Bachelor of Communication	B Comm
Bachelor of Laws	LLB

Hoger sociaal-agogisch onderwijs

Bachelor of Social Work	B SW
Bachelor of Theology	B Theology
Bachelor of Business Administration	BBA
Bachelor of Laws	LLB

Hoger pedagogisch onderwijs

Bachelor of Education	B Ed
-----------------------	------

Hoger gezondheidszorgonderwijs

Bachelor of Health	B Health
Bachelor of Nursing	B Nursing

Kunstvakonderwijs

Bachelor of Fine Art	B FA
Bachelor of Design	B Des
Bachelor of Fine Art in Education	B FA Ed
Bachelor of Film and Television	B FT
Bachelor of Music	B Mus
Bachelor of Music in Education	B Mus Ed
Bachelor of Theatre	B Th
Bachelor of Theatre in Education	B Th Ed
Bachelor of Dance	B Da
Bachelor of Dance in Education	B Da Ed

Hoger agrarisch onderwijs

Voor de agrarische sector is geen advies gegeven.